

"У ИСТОМ РОВУ СЕЉАК И КРАЉ"

ПРОБОЈ
СОЛУНСКОГ ФРОНТА

ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ, Јагодина 1998.

ПРОБОЈ

СОЛУНСКОГ ФРОНТА

17. октобар 1912. године

Балканске савезнице Србија, Црна Гора, Бугарска и Грчка објавиле су ослободилачки и прогресиван рат Турској - први балкански рат.

30. септембар 1912. године

Савезнице су вршиле општу мобилизацију војске. Србија је мобилисала 356.000 људи. У моравском округу регрутовано је 2000 регрутата сталног кадра и око 6000 нових обvezника.

23 - 24. октобар 1912. године

Одиграла се одлучујућа кумановска битка, победа српске војске над турском.

3. новембар 1912. године

Учитељска школа у Јагодини претворена је у војну болницу која је имала 200 кревета. У болници је лечено 1200 рањеника и болесника из првог и другог балканског рата. Болница је радила до 1.маја 1913. године. Већ јуна исте године поново је прорадила за рањенике другог балканског рата.

30. мај 1913. године

Миром у Лондону срушена је Турска империја у Европи.

Четвртада 2 батаљон. XV армијад јука „Сан Сингелита“ I почиње
пред првим сукобом на Јадранском 28. јул. 1912. г. у ратници бивалу
на Капа-Бишић.

ПРОБОЈ

СОЛУНСКОГ ФРОНТА

У ноћи 29/30. јуна 1913. године

Сукоб балканских савезница око поделе Македоније навео је Бугарску да изненада нападне Србију и Грчку - други балкански рат.

30. јун - 8. јул 1913. године

Жестоке борбе српске и бугарске војске вођене су на реци Брегалници. Српска војска са једном црногорском дивизијом поразила је бројну бугарску војску, која је имала око 25.000 погинулих и рањених, а српски губици били су око 16 000 погинулих и рањених. Други балкански рат решен је на штету Бугарске.

10. август 1913. године

Закључен је мир у Букурешту.

Другим балканским ратом разбијен је Балкански савез и омогућен је утицај империјалистичких сила на Балкан. Заоштрени су односи империјалистичких сила заинтересованих за нову поделу света који ће довести до првог светског рата.

28. јун 1914. године

Припадник " Младе Босне " Гаврило Принцип извршио је атентат на аустроугарског престолонаследника Фрању Фердинанда у Сарајеву.

23. јул 1914. године

Аустро - Угарска подстицана од Немачке упутила је неприхватљив ултиматум Србији.

26 - 30. јул 1914. године

Србија је мобилисала 450.000 војника. У моравском округу мобилисано је око 5000 нових обvezника. Мобилисани војници из Јагодине и околине припадали су Првој армији, Тимочкој дивизији I и II позива 13,14,15 и 20. пук под командом Петра Бојовића. Седиште Окружне пуковске команде било је у Параћину, и Другој армији, шумадијској дивизији под командом Степе Степановића са седиштем у Крагујевцу.

28. јул 1914. године

Аустро - Угарска је објавила рат Србији.

30. јул 1914. године

У Јагодини излази лист " Европски рат " са поднасловом " Дневни лист за најбрже ратне извештаје ".

Септембар 1914. године

Скоро у свим градовима Поморавља оснивају се резервне војне болнице. Управник резервне војне болнице у Јагодини, био је др Петар Давидовић, а један од болничара био је Милан Мијалковић (после другог светског рата проглашен је народним херојем).

Од 12 до 24. августа 1914. године

Победа српске војске у церској бици, - била је једна од првих битака и прва савезничка победа у првом светском рату над аустро-угарском војском.

Од 6. септембра до 11. новембра 1914. године

Најкрварнија битка српске војске на Дрини, са борбеним операцијама вођеним око средњег тока Дрине, Гучева и Мачковог камена.

Од 16. новембра до 15. децембра 1914. године

Колубарска битка - одлучујућа победа српске војске и претеривање непријатеља из читаве Србије. Велике победе српске војске на Церу и Колубари промениле су даљи ток првог светског рата.

7. децембар 1915. године

Српска влада издала је " Нишку декларацију ". Ратни циљ Србије поред одбране земље је " уједно и борба за ослобођење браће Срба, Хрвата и Словенаца ".

5. октобар 1915. године

Пред нове немачке и аустро - угарске офанзиве на Србију немачки врховни командант за фронт на Балкану генерал фелдмаршал А.Мекензен обратио се својим војницима:
"Војници! Ви не полазите ни на италијански, ни на руски,

ни на француски фронт. Ви полазите у борбу против једног непријатеља, опасног, жилавог, храброг и оштргог. Ви полазите на српски фронт, на Србију, а Срби су народ који воли слободу и љуби своју отаџбину, који се бори и жртвује до последњег. Пазите да вам овај мали непријатељски народ не помрачи славу и не компромитује досадашње успехе славне немачке армије".

ПРОБОЈ СОЛУНСКОГ ФРОНТА

9. октобар 1915. године

Београд је после жестоке борбе окупiran по други пут од далекојачих непријатеља, који настављају продирање на југ долином Велике Мораве.

14. октобар 1915. године

Бугари су без објаве напали Источни фронт српске војске, а два дана касније пресекли железнички саобраћај код Врања. Отпор је пружила српска војска формирајући Источни фронт, где су се борили првопозивци из Поморавља у саставу Тимочке дивизије.

15. октобар 1915. године

Наставља се вишеструки напад немачке друге и треће аустроугарске армије. Српска војска повлачећи се пружила је маневарски отпор, наносећи губитке непријатељу, не прихватајући одлучујуће битке и тако задржавала непријатеља очекивајући помоћ савезника.

23. октобра до 1. новембра 1915. године

Непријатељски план да немачка II армија изврши одлучујући удар на положаје код Брзана, на брдима код Багрдана и североисточно од Јагодине, затекао је српску војску у очекивању савезничке помоћи која није стизала.

27. октобар 1915. године

Из правца Пожаревца немачка војска ушла је у Свилајнац

Уз жестоке борбе вођене 28. октобра српска трећа армија повукла је своје десно крило из Ресаве према Великом Поповићу. Овим је почела трогодишња окупација Ресаве.

31. октобар 1915. године

Српска војска наставља повлачење: Трећа армија повлачи

се из правца Пожаревца, В. Поповића, Ђуприје, Параћина, Ражња, као и из Смедерева, Раче, Багрдана и даље према Куршумлији. Одбрана Београда ишла је преко Младеновца, Баточине, Јагодине, Рековца, Крушевца итд., а I армија преко Обреновца, Аранђеловца, Крагујевца и даље.

Октобра 1915. године

Јагодинска женска подружница на последњој својој седници одлучила је да се све чланице укључе у рад Војне резервне болнице и да раде на прикупљању помоћи за избеглице. Драгиша Лапчевић, члан главне управе Српске социјал - демократске странке приликом повлачења дао је овај опис Јагодине: " Још од првих дана рата је Јагодина пуна бежаније нарочито из Београда. Сад, када је настало надирање непријатеља са свих страна, бежанија је непрекидно придолазила даљу и ноћу, возовима, колима и пешке, па одлазила даље. Ипак се без хлеба а сиротиња гола и боса, пропада ових хладних октобарских дана. Пуне кафане бегунаца, за столовима, сваљени на под, неки чак и стојећи дремају. војне јединице, коморе и нарочито артиљерија имали су велике невоље да се пробију кроз ову масу ". Кад је непријатељска војска стигла у Јагодину, Лапчевић је забележио: " Обузео ме је горак бол, сузе су саме потекле на очи. Срушила је ме је вест о томе да од тог тренутка престаје самосталност и слобода да постајемо окупирани робови".

Крајем октобра и почетком новембра 1915. године

Багрдански теснац браниле су Шумадијска дивизија, трупе одбране Београда и делови Тимочке дивизије, пружајући жесток отпор над моћним јединицама немачке друге армије, чија је предходница дошла из правца Брзана. На овим положајима, штитећи прилаз према Јагодини, погинула су храбро 53 српска војника, наносећи значајне губитке непријатељу.

3. новембар 1915. године

Српске јединице су се повукле и непријатељ је ушао у Јагодину. Зграду јагодинске гимназије запосела је аустро - немачка војска и ту остала до краја рата.

4. новембар 1915. године

Немачка II армија ушла је у Ђуприју.

ПРОБОЈ СОЛУНСКОГ ФРОНТА

6. новембар 1915. године

У Параћин су ушли Немци, Аустро - Угари и Бугари. У целом Поморављу окупатор заводи режим терора, злочина, убиства, интернација, силовања, пљачке и денационализације што је незапамћено од јаничарских дана. Почетком 1916. године, после поделе интересних сфера, десна обала реке и читаве области од Велике Мораве припале су Бугарској, док је лева страна реке била Аустро - Угарска окупациона зона са седиштем у Јагодини. Почетком новембра окупаторске снаге ушле су у Сењско - ресавске угљенокопе. Руднике запоседају Аустријанци. Како су са српском војском руднике напустили и рудари то на спољним пословима раде жене и деца под надзором Аустријанаца.

У јамама ради на силу одведени преостали радници из околних села и пензионисани рудари, који су живели у Јагодини, Љуприји и Параћину. У рудницима настаје тешка експлоатација и терор. Рудна лежишта су бездушно експлоатисана а припреме нису вршене. Рачуна се да је трогодишњом окупацијом из Сењско-ресавских угљенокопа извађено 600.000 тона угља.

Поред терора, ликвидације, интернације и других репресалија становништво Поморавља имало је велике губитке због епидемије тифуса, разних болести, глади и зиме.

2. новембра 1915. године

Српској војсци повлачење из реона Косова преко Црне Горе, Албаније према Јадранском мору, било је једино спасоносно решење.

Приликом повлачења српској војсци одступницу кроз качанички теснац храбро је бранио прослављени српски генерал, јунак са Куманова, Брегалнице, Цера, Дрине и Колубаре Илија Гојковић, родом из села Дреновца код Параћина.

Шта је све српска војска претрпела повлачећи се преко непроходне Албаније по жестокој зими, гола и боса, уморна и гладна (изгубивши на овом путу 10 000 бораца) најбоље нам говори изрека српских војника " нико не зна шта су муке тешке, док не пређе Албанију пешке."

Од 25. новембра 1995. године до средине јануара 1916. године Сва преживела српска војска нашла се на Крфу. Тешко болесни и изнемогли војници смештени су на острву Видо код Крфа, названом " острво смрти ". На Крфу је спроведена реорганизација српске војске, обука руковањем новим оружјем и оспособљавање за даље борбе.

Од 12. априла 1916. године

Отпочело је пребацивање српске војске с Крфа у Солун. Од ње су образоване три армије, шест дивизија

(Моравска, Вардарска, Шумадијска, Тимочка, Дринска и Дунавска) и Коњичка дивизија.

Од 12. септембра до 19. новембра 1916. године

Опорављена српска војска са својим савезницима прешла је у офанзиву. Уз жестоке борбе српске трупе разбиле су бугарску и немачку војску на Кајмакчалану. Жесток пробојна Кајмакчалану и заузимање Битоља доказали су велики борбени морал српске војске. Велики број жртава на обе зарађене

стране довео је до фазе дефанзивног ратовања. Савезници покушали неуспелу офанзиву маја 1917. године али су до коначне офанзиве септембра 1918. године остали у "рововском рату".

15. септембар 1918. године

Незадржivo гонећи непријатеља српска војска и две француске дивизије потпомогнуте тешком артиљеријом извршиле су пробој Солунског фронта.

26. септембар 1918. године

Разбијени непријатељ повлачио се целом дужином фронта: 23. септембра ослобођен је Прилеп, а 29. Скопље. Немачком генералу фон Шолцу, команданту Групе армија на македонском фронту било је јасно да је битка за Македонију изгубљена. Зато је одлучио, да се пребапајући свој штаб из Скопља у Београд, кратко задржи у Јагодини.

29. септембра 1918. године

Бугарска је после четрнаестодневне офанзиве принуђена на примирје, што је имало велики утицај на даљи ток рата. Вести о брзом продору српске војске после пробоја Солунског фронта ширене су и у Поморављу, упркос свим настојањима окупатора да насиљем ућутка становништво.

Мајор Душан М. Додић
на челу коњичког дивизиона у јуришу
призником пробоја солунског фронта

Мајор Душан М. Додић
Витез Карађорђеве звезде са мачевима
(Милутовац 1884 - 1955. Оснабрик Немачка)

Ослободилац Јагодине 25. октобра 1918.

Пензионисан је у чину
коњичког бригадног генерала

ПРОБОЈ

СОЛУНСКОГ ФРОНТА

Месно становништво детаљно је обавештавало патроле српске војске о правцу непријатељског одступања, о бројном стању, јачини наоружања итд. Становништво наших крајева помагало је свим средствима да се непријатељ што пре победи. Осетивши скори повратак српске и савезничке војске Бугари су још августа напустили Параћин, а окупациона власт су поново Немци. Септембра школе у Свилајнцу нису радиле јер су бугарски учитељи напустили град, што је био знак скорог ослобођања.

Од 8-12 октобра 1918. године

Српска 1. армија под командом војводе Петра Бојовића извршила је један од најтежих задатака у пробоју Солунског фронта (пут од Кајмакчалана до Ниша прешла је за 25 дана) борећи се против двоструко веће и одморне 11. немачке армије. По ослобођењу Ниша наступање јединица 1. армије настављено је гоњењем непријатеља и ослобађањем Поморавља. Српска коњичка дивизија гонила је непријатеља на обема обалама Велике Мораве, ка Ђуприји и Јагодини, према северу. Моравска дивизија продужила је наступање десном обалом Мораве, према Параћину, док је левом обалом реке наступала Дринска дивизија.

23. октобар 1918. године

Моравска дивизија уз жестоке борбе сломила је отпор

219. немачке дивизије и ослободила Параћин. Том приликом истакли су се коњички капетан Божа Петковић и Димитрије Станковић, наредник. У борбама за ослобођење овог града херојски је погинуло 14 војника и мајор Марко Павловић.

24. октобар 1918. године
Ослобођен је Рековац.

25. октобар 1918. године
Ослобођена је Ђуприја и Јагодина. У сачуваном ратном дневнику ослободиоца Јагодине мајора Душана Додића, команданта коњичког дивизиона, коњичке дивизије остало је забележено: "12. октобар 1918. (по старом календару), Време је лепо са ветром, у 19 ч. пада ситна киша... , Дивизион пошао из Рашевице у 5 и 50 ч. ка Јагодини. Стигао са предњим деловима у 8.00 ч. испод коте 204 на "Гиље". Друмом од Ђуприје пресечен је пут непријатељским колонама, које су ишли за Јагодину. Непријатељ држи Гиље са 2 чете и 4 брдске хаубице са којима нас туче. У 15.30 ч. колона је овладала десном обалом Лугомира. Непријатељ се повлачи ка Јагодини. У том наступању у висини Мајура колона је нападнута од једне непријатељске чете са Гвоздене Ђуприје код Ђуприје на Морави, али је растерана. У 17.30 ч. вод из колоне ушао је у Јагодину, а цела колона у 23.30 ч. и ту заноћила.

ПРОБОЈ

СОЛУНСКОГ ФРОНТА

Утрошак муниције: 3500 пушчане, 5000 митраљеске, 3000 пешадијских граната, 4 брдске и 53 са шрапнелима. Губици: 1 поднаредник, 1 каплар погинули и два војника рањена..."

26. октобар 1918. године

Продужено је гоњење непријатеља према Багрдану, у који су колоне ослободилаца умарширале у подне. Истог дана ослобођен је Брзан, а ослободиоци настављају према Лапову.

26. октобар 1918. године

За председника општине Јагодине постављен је професор Учитељске школе Јосип Стојановић. Истог дана Дилетантско позориште у част ослобађања града извело је два шаљива скетча ("Солунци и Бранковићи" и "Вратио се муж из рата"), приказана су том приликом и два краткометражна филма.

27. октобра 1918. године

Из правца Деспотовца српске и француске ослободилачке трупе, на челу са француским генералом Траниеом дочекане су свечано код тзв. Китине Ћуприје у Свилајнцу. Немачка 219. дивизија повукла се према Марковцу, а б. резервна дивизија (формирана код Свилајнца) повукла се према Млави.

ПРОБОЈ СОЛУНСКОГ ФРОНТА

1. новембар 1918. године

Српска војска ослобађајући постепено своју домовину ослободила је Београд, а одатле се пребацила у Банат и Срем.

28. јул 1914. до 11. новембра 1918. године

У рату који је трајао четири године и три месеца учествовало је 36 држава, под оружјем је било око 70 милиона људи, од којих је погинуло 10 милиона, рањених 21 милион, заробљено око 8 милиона, а тешких ратних инвалида остало око 3,5 милиона.

Појединачно узевши с обзиром на број становника, највеће људске жртве дала је мала Србија. У селима Поморавља број погинулих зависно од величине села кретао се од 25 до 65.

У ратовима од 1912 - 1918. године из Моравског округа погинуло је око 2500 бораца. Јагодина која је имала само 4000 становника, изгубила је 994. На фронту је пало 196 војника, док је 798 умрло у логорима или код куће од тифуса, шпанске грознице, других болести и глади. У Параћинском округу погинуло је и умрло око 500 ратника, а у самом граду 191. Свилајнац и околина од 3032 учесника, погинулих и умрлих око 1310 људи.

Бројна одликовања, медаље и споменице трајан су симбол великог броја учесника Поморавца у ослободилачким ратовима 1912-1918. године.

1. децембар 1918. године
Проглашено је уједињење Југословена у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца.

Који јунаци моћу да се њодиче да су заслужили једно од највећих одликовања у свету?

То су Срби, хитово сви сељаци, тврди на муци, трезвени, скромни, несаломљиви; што су људи горди на своју расу и гостодари својих њива. Ти сељаци претворили су се, безнайора, у војнике најхрабрије, најистрајније, најбоље од свих.

Франше д'Ейере

ПРОБОЈ СОЛУНСКОГ ФРОНТА

АКТИВНОМ КОЊИЧКОМ
ПОДНАРЕДНИКУ

*Љубомиру Мићровићу
по гинулом при ослобађању Јајадине
12. октобар 1918. године*

Алексинцу, Штипу, славном Варварину,
И вароши овој слободу је дао;
ал, кликнув : " Слобода "; у овоме месту,
Под " Ђурђевим Брдом " погођен је пао;

Пао је, ал' дично, где му је потомство
неугасну славу кроз векове грубо...
Слава ненадмашном " гласнику слободе " !
Слава неумрлом Митровићу Љуби.

В. Илић Млађи!

*Споменик овај подиже
Захвална Јајадина
иницијативом Јајадинског одбора
Кола српских сесијара !*

Умрли у болници
од задобијених рана
При одступању Багрданског положаја
1915. године
и сахрањени у порти, а прикупљени овде 1926. године

Радосав Ђорђевић из Београда
Чедомир Пајић из Латковца
Рада Степановић из Дивостина
Марко Вукосављевић из Драча
Алекса Павловић из Црнег вљева
Радован Нешић из Пајевића
Милош Ђорђевић из Бистрице
Милутин Лазаревић из Гложана
Драгомир Пешић из Бачеваца
Добросав Брочић из Гучева
Светозар Николић из Пиматовића
Милош Ж. Ђорђевић из Секуричка
Светислав Вујанац из Бревнице

Трајко Јовановић из Крушљаје
Величко Стаменковић из Пасјаче
Благоје Миленковић из Сапатнице
Радомир Николић из Лопатана
Паун Јеремић
Милан Богатић из Д. Мутнице
Павле Стевановић из Породина
Алекса Стојановић из Куманова
Михаило Станимировић из Г. Кутине
Митар Милорадовић из Мирове
Анта Радојловић из Прскопеле
Уско Рамић из Вокнице

И 20 НЕЗНАНИХ ЈУНАКА

- СРПСКИ ВОЛНИК ИЗ БАЛКАНСКИХ РАТОВА И
I. СВЕТСКОГ РАТА МИЛОВАН МИЛОРАДОВИЋ - КАПЕТАН
- ЧЕТВРТА ЧЕТА 2. БАТАЉОНА XV ПЕШАДИЈСКОГ ПУКА
"СТЕВАН СИНЂЕЛИЋ" ГДЕ СУ СЕ НАЛАЗИЛИ И ВОЈНИЦИ
ИЗ ОКРУГА МОРАВСКОГ, ПРЕД ЈЕДРЕНСКИМ ТВРЂАВАМА
У РАТНОМ ДИВАНУ НА КАРА БУЛУТУ, 28. 12. 1912. ГОД.
- ЗГРАДА УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ У ЈАГОДИНИ, 1914. ГОДИНЕ
ВОЈНА РЕЗЕРВНА БОЛНИЦА
- ПОРОДИЦА СТЕВАНОВИЋ ИЗ БУНАРА, 1917.
- ЈАГОДИНЦИ - ВОЈНА РАДИОНИЦА - МИКРИ КОД СОЛУНА
- СРПСКА КОЊИЦА У ЈУРИШУ НА СОЛУНСКОМ ФРОНТУ
НА ЧЕЛУ КОЛОНЕ МАЈОР ДУШАН М. ДОДИЋ
- РАТНА СИРОЧАД
- ДЕТАЉ СА ОСВЕЋЕЊА СПОМЕНИКА 7.12.1930. ЈАГОДИНА
- СПОМЕН ЧЕСМА КОЈУ ЈЕ ПОДИГАО ВОЛНИК МАРКОВИЋ
ЖИВАДИН, ИЗ СЕЛА СЛАТИНЕ ЛЕВАЧКЕ, СВОЈИМ
ДРУГОВИМА, СВОМЕ БРАТУ И СВОМЕ СИНОВЦУ - СВИМА
ПАЛИМ ЗА ОТАЦБИНУ.
- ОСВЕЋЕЊЕ СПОМЕНИКА ПАЛИМ РАТНИЦИМА 7.12.1930.
- СОЛУНЦИ ИСПРЕД ЗГРАДЕ УДРУЖЕЊА У ЈАГОДИНИ
- ЈАГОДИНСКИ ОДБОР КОЛА СРПСКИХ СЕСТАРА
- СПОМЕНИК ПАЛИМ РАТНИЦИМА 1912 - 1918.

Издавач : Завичајни музеј - Јагодине

Главни и одговорни уредник : Бранислав Цветковић

Аутор изложбе, текста у каталогу

и каталогског пописа : Љубица Здравковић

Сарадници :

Драгиша Савић, Душко Грбовић, Мирјана Тошић

Ликовна поставка и

техничка реализација изложбе : Милутин Којић

Дизајн и припрема : *штамПРОПАГАНДА*

Штампа : Штампарија "Реклам" Јагодина

Тираж : 500